

תפוצתו של עץ החרוב בתקופות קדומות הערה

עץ החרוב מעורר עניין רב בקרב בוטנאים וחוקרי העבר, זאת בגלל העובדה שכיום העץ נפוץ למדי באיזור השפלה (בעיקר במקומות המגיעים עד לגובה של כ-300 מ') ובהסתמך על ממצאים ארכיאולוגיים באתרים שונים בארץ, נפוץ היה גם בעבר; וכבר עמד על כך מרדכי כסלו במאמר מסכם בנושא¹. העניין בנושא רב במיוחד לאור העובדה שאין כל התייחסות לעץ זה בתנ"ך, ועמדו על כך חוקרים שונים².

לאור מחקרים אלו, הרואים בעץ החרוב עץ בעל תפוצה רחבה בעבר, יש להוסיף היבט שעלה לאחרונה במחקר עצים קדושים בשומרון³. אחת המסקנות המאלפות מהסקר היא, שעץ החרוב תופס מקום שני בתפוצת העצים המקודשים לאחר האלון המצוי. החרוב נמצא בשלושים ושניים אתרים, שהם 36% מן האתרים שנסקרו.

על תפוצת העצים סביב קברי קדושים מוסלמים עמד כבר תאופיק כנען, וגם הוא מציין את החרוב בין העצים הנפוצים סביב קברי שייח⁴. תופעה זו של עצי חרוב באתרים מקודשים כיום על ידי מוסלמים בשומרון אינה מקרית והיא מלמדת על חיבתו בקרב הנוטעים ועל ערכו בתודעת ציבור מבקרי הקברים.

¹ מ' כסלו, ההסטוריה של החרוב בארץ, בתוך **חלמי"ש 6** (תשמ"ח), עמ' 20-30.

² י' רוזנסון, שישה עצים במקורות - רמזים לגבי התפוצה וסביבות גידול, **רותם 22 - חלמי"ש 5** (תשמ"ז), עמ' 78-82.

³ ח' ערמוני, א' שמידע, סקר עצים קשישים בשומרון המרכזי ובארץ בנימין, **רותם 22 - חלמי"ש 5**, (תשמ"ז), עמ' 27-56. דוח הסקר עצמו מצוי בספריית בית ספר שדה עפרה.

⁴ T. Canaan, **Mohammedan saints and Sanctuaries in Palestine**, (1927), pp. 30-38 = ת' כנען, קברי קדושים מוסלמים בארץ ישראל, א' שילר (עורך), בתוך **ספר וילנאי א'**, ירושלים 1984, עמ' 389-396.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

לסיכום הדברים: עץ החרוב נפוץ כיום סביב קברי קדושים בשומרון, עובדה זו היתה ידועה בעבר והדברים חוזקו ואושרו בסקר המוזכר. חשובה מאד מסקנת הסוקרים: "שאינן לראות בעצים אלו שרידי חורש המייצגים את צומח השיא של השומרון... כי אלו הם העצים שנבחרו בקפידה על ידי האדם..."⁵. מעניין יהיה לבדוק את גילם של העצים ואת המסורות הקשורות עמם, ואולי בדיקה מעמיקה יותר תוכל לשפוך אור על עברו של החרוב בארץ ישראל ועל תפוצתו.

אולם גם בהעדר מחקר כזה ניתן לראות בתוצאות הסקר דלעיל חיזוק לדעה שהושמעה בבימות שונות⁶, שכאשר אנו באים לדון בתפוצת החרוב בעבר אי אפשר להתעלם מן הגורם האנושי: האדם חיבב את העץ והשתמש בו לצרכים שונים. עובדה זו מתבטאת במקומות הרבים בספרות חז"ל שבהם מוזכר העץ כעץ פרי וכעץ תרבות⁷, והיא אף עולה מתפוצתו הרחבה סביב קברי קדושים.

* * *

⁵ לעיל, הערה 3, עמ' 46.

⁶ לעיל, הערה 2.

⁷ שם.